

Η γενοκτονία ως διακύβευμα: το διεθνές διπλωματικό και πολιτικό παρασκήνιο και το χρέος των πολιτικών και των ακαδημαϊκών

Της ΣΟΦΙΑΣ ΗΛΙΑΔΟΥ-ΤΑΧΟΥ

Κοσμήτορας της Σχολής Κοινωνικών και Ανθρωπιστικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας

Το έναυσμα για την οροθέτηση της γενοκτονίας δόθηκε το 1947 σε ένα άρθρο στην εφημερίδα *New York Times*, στο οποίο περιέχεται η εξής σημαντική επισήμανση: «Εάν τα μέλη των Ηνωμένων Εθνών περάσουν την κατάλληλη νομοθεσία, τέτοια γεγονότα όπως τα πογκρόμ στην τσαρική Ρωσία, οι σφαγές των Αρμενίων και των Ελλήνων από τους Τούρκους θα μπορούσαν να τιμωρούνται ως γενοκτονία». Η κατάλληλη νομοθεσία ήταν η Σύμβαση για την Πρόληψη και Τιμωρία του Εγκλήματος της Γενοκτονίας (UNCG) που υιοθετήθηκε το 1948. Ο Raphael Lemkin (1900- 1959), πολωνοεβραίος δικηγόρος, διαμόρφωσε τον νομικό όρο «γενοκτονία» και αναγνωρίστηκε ως ο πατέρας της σύμβασης αυτής.

Είναι γεγονός ότι η έννοια της γενοκτονίας δημιουργήθηκε για να βοηθήσει τους λαούς να νοηματοδοτήσουν μια τρομακτική πραγματικότητα, να την ορίσουν νομικά και να επιτρέψουν την τιμωρία των θυτών μέσα από κανόνες δικαίου. Επομένως, θεωρημένη μέσα από αυτό το σκεπτικό, η θεσμοθέτηση της γενοκτονίας αποτελεί μια κοινωνικά σημαντική νομοκανονική πράξη. Επομένως η απόφαση της Βουλής των Ελλήνων της 24.2.1994 επί πρωθυπουργίας Ανδρέα Παπανδρέου που αφορούσε στην αναγνώριση της ποντιακής γενοκτονίας και στην καθιέρωση της 19ης Μαΐου ως ημέρας μνήμης επισφράγισε μια μακρά περίοδο διεκδίκησης. Κατά την γνώμη μας, η αναγνώριση της ποντιακής γενοκτονίας από τη διεθνή κοινότητα παραμένει ένα διακύβευμα, ενώ για τις πολιτικές δυνάμεις της χώρας αποτελεί πρόκριμα μείζονος συμβολικής σημασίας.

Όσον αφορά τη συζήτηση σχετικά με την καταλληλότητα της χρήσης του όρου «γενοκτονία» σε ιστορικό πλαίσιο που είναι προγενέστερο της επίσημης έγκρισής της, η οποία έλαβε χώρα μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, θα πρέπει να δεχτούμε ότι το πιο ισχυρό επιχείρημα για τη χρήση του όρου «γενοκτονία» για την περίπτωση της ποντιακής γενοκτονίας είναι το γεγονός ότι οι πρωτοπόροι των μελετών γενοκτονίας, και πριν από όλους ο ίδιος ο Lemkin, εκκινούσαν από την τραγική εμεπρία της ποντιακής γενοκτονίας προκειμένου να οροθετήσουν νομικά τον όρο γενοκτονία.

Οι τρεις συνιστώσες του όρου «γενοκτονία», σύμφωνα με την ακαδημαϊκή βιβλιογραφία είναι α) ο προσδιορισμός της ομάδας-στόχου στο πλαίσιο του οθωμανικού κράτους, β) η ύπαρξη ενός συγκεκριμένου και προκαθορισμένου σχεδίου εξόντωσης από την ηγεσία του οθωμανικού, στην αρχή, και του τουρκικού κράτους, στη συνέχεια, γ) η μεγάλης κλίμακας εξόντωση που επιχειρήθηκε.

Στην περίπτωση της ποντιακής γενοκτονίας η ομάδα στόχος ήταν οι ελληνορθόδοξοι της οθωμανικής αυτοκρατορίας που ανήκαν στο ρουμ-μιλλέτ, οι οποίοι ήταν δηλαδή οργανωμένοι σε κοινότητες με

επικεφαλής τον Πατριάρχη. Είναι δύσκολο να προσδιοριστεί μια σαφής ημερομηνία γένεσης της γενοκτονικής πρόθεσης εναντίον των Οθωμανών Ελλήνων, αξίζει όμως να σημειωθεί ότι ο Lemkin φαίνεται να πρότεινε ότι το κίνημα των Νεότουρκων του 1908, πριν από τους Βαλκανικούς Πολέμους, προσπάθησε να πετύχει ένα θανάσιμο πλήγμα ενάντια σε όλα τα χριστιανικά μιλλέτ με τους διάφορους νόμους που ψηφίστηκαν. Οι νόμοι αυτοί σχετίζονταν με την κατάργηση των κοινοτικών προνομίων που είχαν εισαχθεί στο πλαίσιο των μεταρρυθμίσεων του Τανζιμάτ, οι οποίες είχαν προσφέρει μια σειρά προνομίων στις χριστιανικές κοινότητες.

Οι αιτίες που οδήγησαν στην υιοθέτηση γενοκτονικών τάσεων έναντι των Ελλήνων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αρχικά, και του κεμαλικού κράτους στη συνέχεια μπορούν να αποδοθούν στην εκπαιδευτική, πολιτισμική και οικονομική κατάσταση των Οθωμανών Ελλήνων, αλλά και στην ανάπτυξη και διάχυση του τουρκικού εθνικισμού. Ο γενικός στόχος των Νεότουρκων ήταν να επιτύχουν την πλήρη τουρκοποίηση της χώρας, καταστρέφοντας όλα τα μη μουσουλμανικά και μη τουρκικά στοιχεία. Γενοκτονικές πράξεις διεξήχθησαν κατά τη διάρκεια του Παγκοσμίου Πολέμου και ένα νέο, πιο άγριο κύμα τέτοιων πράξεων έλαβε χώρα κατά την περίοδο 1919-1923 υπό την ηγεσία του εθνικιστικού κινήματος με επικεφαλής τον Mustafa Kemal Pasha (που αργότερα ονομάστηκε Atatürk), στο όνομα της εθνικιστικής ιδεολογίας.

Ο Hofmann υποστηρίζει ότι η ελληνική γενοκτονία διεξήχθη σε μια δεκαετία και σε τρεις φάσεις: πριν, κατά τη διάρκεια και μετά τη λήξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Η βία ασκήθηκε και από τα δύο καθεστώτα, από εκείνο της Επιτροπής της Ένωσης και της Προόδου και από την κυβέρνηση των ανταρτών κεμαλικών στη Σαμψούντα και αργότερα στην Άγκυρα. Ειδικότερα, πριν από τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο (1908-1915) η πολιτική που υιοθετήθηκε από τους Νεότουρκους ήταν η κατάργηση του φόρου απαλλαγής από τις στρατιωτικές υπηρεσίες και η εγγραφή των χριστιανών στον οθωμανικό στρατό. Η δεύτερη φάση της γενοκτονίας ξεκίνησε το 1915, οπότε σημειώθηκαν οι διώξεις και οι απελάσεις των Ελλήνων. Η απόβαση των Ελλήνων στη Σμύρνη έδωσε στους Τούρκους το απαραίτητο πρόσχημα για να επιλύσουν το μειονοτικό τους πρόβλημα: οι εθνικιστές, εκμεταλλεόμενοι τον πόλεμο με την Ελλάδα, πραγματοποίησαν το πρόγραμμα εξολόθρευσης των μη τουρκικών στοιχείων στη Μικρά Ασία. Πολλές περιοχές στο εσωτερικό της Μικράς Ασίας έγιναν τόποι απέλασης, σφαγής, φυλάκισης και εκτέλεσης αθώων ανθρώπων μετά από ψευδή δίκη. Στις 11 Σεπτεμβρίου 1919 η κυβέρνηση της Άγκυρας εξέδωσε τον νόμο περί λιποταξίας και ίδρυσε ειδικά δικαστήρια, τα Δικαστήρια της Ανεξαρτησίας, τα οποία ενήργησαν ως στρατοδικεία με απεριόριστη εξουσία. Ως μέρος της συνεχιζόμενης γενοκτονικής πολιτικής, αυτά τα δικαστήρια είχαν ως στόχο τους τη μαζική δολοφονία των πιο σημαντικών θρησκευτικών και πολιτικών εκπροσώπων των Ποντίων με ένα νομικό πρόσχημα. Συγκεκριμένα, το δικαστήριο της Αμάσειας εξέδωσε 174 θανατικές καταδίκες, ενώ αυτό της Σαμψούντας εξέδωσε 485 μεταξύ του Αυγούστου και του Σεπτεμβρίου 1921. Στις 2 Μαρτίου η Εθνική Συνέλευση στην Άγκυρα διέταξε την επανεισαγωγή των Ελλήνων στα εργατικά τάγματα.

Ένα ακόμα χαρακτηριστικό της γενοκτονίας των Οθωμανών Ελλήνων που συνιστά ιδιαιτερότητα είναι ότι

αυτή υλοποιήθηκε από δύο ιδεολογικά και οργανικά αλληλένδετα και διασυνδεδεμένα δικτατορικά και σοβινιστικά καθεστώτα: από το καθεστώς της CUP υπό την εξουσία των τριών πασάδων και από την επαναστατική κυβέρνηση της Σαμφούντας και της Άγκυρας υπό την εξουσία της Μεγάλης Εθνοσυνέλευσης και της κυβέρνησης του Kemal.

Το ερώτημα όμως που δεν έχει απαντηθεί ακόμα είναι αν η επίσημη διεθνής αναγνώριση της ποντιακής γενοκτονίας, η οποία έχει επιτευχθεί μόνο σε μια μικρή κλίμακα χωρών μέχρι σήμερα, είναι δουλειά των ιστορικών ή των πολιτικών ή αν ήγγικεν ο καιρός για μια συλλειτουργία όλων των φορέων προς την κατεύθυνση αυτή.